

LITHUANIAN RELATIONS WITH THE APOSTOLIC SEE
THROUGH THE CENTURIES

(up to the end of the XVIIIth century)

Prof. Dr. Zenonas Ivinskis

Summary

1. For a long time Lithuania did not develop strong relations with the Apostolic See, nor did she take care to inform her in greater detail about the various affairs of the Greater Principality of Lithuania. Therefore, Poland always spoke in Rome in the name of both countries, because she felt herself to be not only the “ baptizer ” of Lithuania but also notably older in the age of baptism and being the more powerful. Even from earlier times (XVth century) Lithuania was often known in the Roman curia under the common name of “ Polonia ”.

2. As the nuncio reports show there was lacking for a long time more precise information about Lithuania. Up to the end of the XVIIth century she was still considered to be a country with strong pagan influences. The saying : “ Eile n'a pas eu une bonne presse ”, which fitted her during and after the First World War, could have been applied equally three or four centuries earlier to the Greater Principality of Lithuania. In fact Lithuania for a long time did not receive favourable press or objective opinions. There is one significant fact in favour of the Lithuanian nation which has never been aptly valued in Rome. As soon as Luther's teachings appeared, the first to fall away from Rome was the German order, which for two hundred years had drained the blood from the living body of the Lithuanian nation and which had been protected for so long a time with every kind of privilege. On the contrary, the almost newly baptized Lithuanians not only resisted the heresy, but up to the present day have conserved a strong lively attachment to Rome and to the Latin cross which was built by her first King.

3. Residing almost all the time in Warsaw and surrounded by Polish side when matters regarding Lithuania's and Poland's affairs arose. Such was the case for example when the nephew of the Primate of Gniezn, J. Voronieckis, who did not know a single word of Lithuanian, struggled to become the bishop of Medininkai. The nuncio had made great promises to the Primate. If it had not been for the strong intercession of

the Jesuits in Rome for M. Giedraitis, and if Henry Valois had not suddenly left Poland, then the inspirator of the first Lithuanian books would not have become the bishop of Žemaičiai (Samogita). Again the nuncio was completely on the Polish side when in 1592 the eight year conflict for the appointment of the bishop of Vilnius began. Each separate movement of Lithuanians was presented to the nuncio as being a destruction of the common catholic front.

4. When the decisions of the Council of Trent were put into effect in Lithuania and Poland, i. e. when the effort was made to put them into effect in the various dioceses, the contacts of Lithuanian bishops with the Holy See became stronger. When the wave of Protestantism receded, more attention was given to Rome by the return to catholicism of persons of distinctive rank. Many of them (Radvila, Sapiega, Pacas and others) often wrote letters to the popes themselves. Because the churches were distant they often requested for portable altars or for an easing of fasting regulations (in times of sickness).

Fortified in the catholic faith, Lithuania met the yoke of the Russians in the XIXth century and was able to prove her attachment to Rome. For her fidelity to the Latin cross and to the Apostolic See, she made many sacrifices after the year of 1863. Even greater and truly worthy of the attention of history are the sufferings of the nations after 1940 which will be fittingly evaluated by the generations to come.

LIETUVOS IR APAŠTAL SOSTO SANTYKIAI
AMŽI B GYJE

(IKI XVIII AMŽIAUS GALO)

- I. *vadas — trys laikotarpiai.*
- II. *Lietuvos s lytis su Roma ir su krikš ionybe vokie i ordino agre-
sijos šimtme iuose.*
- III. *Lotynišk krikšt pri musios Lietuvos santykiai su Apaštala So-
stu iki XVI amž. antros pus s.*
- IV. *Lietuvos santykiai su Roma po Tridento koncilijos iki Respubli-
kos galo.*
 1. *Nuncijai ir j pranešimai apie Lietuv Romai.*
 2. *Lietuvos vyskup reliacijos ir j vizitai Ad Limina Aposto-
lorum.*
 3. *Lietuvos-Lenkijos respublikos atstovas Romoje ir kiti ryšiai
su Apaštala Sostu.*
- V. *Trumpos išvados.*

I. vadas — T r y s l a i k o t a r p i a i

bí venit plenitudo temporis misit Deus Filium suum (Gal. 4, 4)

— « Kai at jo laiko Pilnyb , Dievas siunt savo S n ». Šitie Taut
Apaštalo žodžiai Katalik Bažny ios istorijoje, t. y. Evangelijos
s lytyje su nekrikštytomis tautomis, turi gilios istoriškai-filosofin s
prasm s. Yra domu steb ti, kaip vairiuose kraštuose bei konti-
nentuose Kristaus mokslas, chronologiškai žvelgiant, at jo skirtingu
laiku ir vis naujose aplinkyb se. Kai kurioms tautoms toji laiko
pilnyb tik šiandien teateina. (O yra taut , kurios su krikš ionybe
artimesn kontakt tesueis už vieno ar poros šimt metu!).

Germanams, pas koje airi ir škot vienuoli uoli misij ,
plenitudo temporis at jo VII-VIII amž., slavams (lenkams ir ru-
sams) X amžiuje. Dan šved ir norveg tautas ji pasiek pir-

moj XI amž. pus je. O lietuviams ji švystel jo tik XIII šimtme-tyje, jeigu neskaityti ant X ir XI amži s vartos dviej misinink (Vaitiekaus ir Brunono) trumpos veiklos, pasibaigusios j dviej mirtimi.

Šitaip per šimtme ius susidaro Katalik Bažny ios istorijos kreiv ! Ji yra labai domi, vairuojanti, virpanti, nes kiekvienoje tautoje toji *laiko pilnyb* apsireišk kitu b du ir rado vis kitas s lygas. Bet kur krisdavo Naujojo Mokslo s kla, ten savo žvilgsn nukreipdavo Apaštal Sostas. Tuoj buvo organizuojami pagrindiniai krikš ionyb s skleidimo židiniai, šv. Petro p dinio vardu buvo šventinami ir pasodinami Romai priklaus vyskupai.

Balt gimin se *plenitudo temporis* buvo gana v lyba. Pagoniška- sis gamtos ir jos reiškini dvasinimas bei garbinimas ten nuo seno buvo gana stipriai apvald s vis žmogaus prigimt. Skaitant nuo pasirodymo Vidurio Europoje ano didžiojo german taut apaštalo šv. Bonifaco tur jo praeiti dar beveik pus t kstanties met , t. y. tiek, kiek mus skiria nuo pirm j Vytauto p dini , kol Lietuva buvo prad ta ženklinti Kryžiaus antspaudu. O tada jau buvo pir- mojo Lietuvos karaliaus Mindaugo laikai.

Apie balt pagonis Roma jau išgirdo XII amž. gale, nes 1199 pats popiežius Inocentas III (1198-1216) raš apie Livonijos tautas, kad jos « Dievui prideran i garb atiduoda neprotingiems gyvuliams, lapuotiems medžiams, tyriems vandenims, žaliuojan- ioms žol ms ir blogosioms (nešvarioms) dvasioms»¹. Tas pats pilnai galiojo ir lietuviams. Žini apie balt tautas Vakar Euro- poje ir Romoje prasiskverb daugiau, kai vokie i pirkli keliais nusek misininkai, kai pagaliau prie Dauguvos krant (Livonijoje) nuo 1202 buvo kurtas kalavijuo i ordinas, o Pr sus 1231 koj d l pirmasis kryžiuo i riteri b relis.

Ginkluot misij atstovai, kuri vis veikl reikia aiškintis kryžiaus kar ir j metu kilusios dvasios ideologijoje, tapo Apaštal Sosto informatoriais apie Pabaltijo tautas. Senpr siai, latvi gimi- n s, o ypa lietuviai — žodžiu, visos balt tautos — buvo pristaty- tos Romai, kaip *pagonys* ; v liau užsitrauk *užkiet jusi* « *idololatr* » (t. y. stabmeldži) pavadinim .

Kryžiaus kar bangai Palestin visai baigiantis ir po 1270 galutinai sunykus, žymiai ar iau — Baltijos rytiniam krante — atsiv r naujas kryžiaus karo frontas. Tad pirmoji Romos pažintis

¹ A. Mierzynski, *Mythologiae Lithuanicae Monumenta*, I (1892), 50-51 psl. — A. Švabe, *Fontes Historiae Latviae medii aevi*, I (1937), 20 psl. — L. Ar- busow, *Roemischer Arbeitsbericht*. Acta Universitatis Latviensis, XVII (1928), 321 psl.

su pagonimis lietuviais prasidėjo prieš juos skelbiamais kryžiaus karais. Toji fazė per vis XIII amžius nusitęsė iki pat XIV šimtmečio galo, jei neskaityti labai trumpu ir šviesaus laikotarpio, kai pakrikštytas Lietuvos valdovas popiežiaus vardu buvo karūnuotas karaliumi.

Per XIV amžius iš Avignono, kur nuo 1305 m. popiežiai gyveno, su kryžiaus karais šauksmu prieš pagonis, drauge, tiesiog ar tarpšakai, jo didžiuosius Lietuvos kunigaikštius ir raginimas priimti krikštą. Visa tai sudaro pirmojo laikotarpio turinį.

Antrasis laikotarpis (iki Tridento koncilijos galo) yra charakteringas naujais santykiais, kai buvo Romoje patvirtinta Vilniaus vyskupijos steigimas (1388), atvykus ten Jogailos pasiustam Poznanės vyskupui Dobrogostui. Nuo šitomet, kaip rodo popiežiaus Urbono VI gana palankus laiškas Jogailai², reikia skaityti visai naują santykių pradę. Tuojau sek Vilniaus vyskupijos kaimo patvirtinimas ir galiojimas Dobrogostui iš naujojo Vilniaus vyskupo pranciškono Andriaus Jastrzbieco paimti priesaiką popiežiaus vardu³. Santykiai su Roma dar labiau gerėjo po Konstancos koncilijos, davusios pradę Medininkų vyskupijai. Oficialiai visai pasikrikštyjęs ir savo valstybę grąžinęs Romos krikščionybą, Lietuvos valdovas iš naujo susilaukė pripažinimo. Nors jau nebesudarydamos atskiros ir tik Romai priklausančios bažnytinės provincijos, kaip buvo Mindaugo laikais, abi etnografinės Lietuvos vyskupijos mezgė santykius su Apaštala Sostu.

Protestantizmo banga laikinai apardė besivystančius santykius su Roma, tačiau ir paiais kritiškaisiais religinio suskilimo dešimtmečiais vis buvo sutvarkomas vyskupo paskyrimas ir rašoma prašymklebon ir parapijų reikalais. Pasiliko gana reikšmingas faktas, kad Vilniaus ir Žemaičių diecezijose vyskupo eilėje nepasidarė tarpų. Jeigu pasitaikydavo sosto vakancijos, kaip, pvz., Vilniaus vyskupijoje (1592-1600), tai tik dėl politinių priežasčių. Šiaip jau visi etnografinės Lietuvos vyskupai pasiliko ištikimi Romai, ir nė vienas jų nenuėjo herezijos keliais, kaip, pavyzdžiui, vyko Livonijoje, Prūsijoje, Vokietijoje.

Iš abiejų pirmųjų laikotarpių jau yra paskelbta didelė dalis šaltinių. Lenkų išleisti rinkiniai apžvalgai yra paskelbti kun. Dr. Jonas Totoraitis⁴, pirmasis iš lietuvių pradėjęs sistemingai tirti Vatikano

² J. Długosz, *Opera omnia*, XII, 467 psl.

³ J. Fijałek ir Wł. Semkowicz, *Codex diplomaticus ecclesiae cathedralis necnon dioeceseos Vilnensis*, I, 1, 1932 (ten išspausdinti in extenso visi dokumentai santykių su Roma).

⁴ Lenkų išleisti Vatikano archyvo istorijos šaltiniai, *Suvaždavimo Darbai*, III (1940), 342-349 psl.

archyve Lietuvos lieian i medžiag. Beveik piln tos r šies šaltini ir mokslini studij bibliografij patiek Mons. W. Meyszto-wiczius⁵.

Pagaliau *tre iasis* laikotarpis, apie kuri daugiausia Vatikano archyve yra išsilaik ir iki šiol neskelbtos medžiagos, yra beveik pustre io amžiaus epocha — nuo Tridento koncilijos iki paskuti-niojo respublikos padalinimo 1795 m. Šis laikotarpis turi vien naujov — nuo 1567 pradžios Varšuvoje pastoviai s d jo popiežiaus nuncijus. Jis atstovavo šv. Petro p din abiem valstyb m: Lie-tuvai ir Lenkijai. Nuo XVII amžiaus vidurio ir Že pospolita, t. y. Lietuvos-Lenkijos jungtin respublika, tur jo savo galiot atsto-v prie Apaštal Sosto. Dar daugiau. Nuo Tridento koncilijos (1563), kai buvo imta vykdyti jos nutarimai — vadinami bendru vardu *Tridentinum* — savaime stipr jo ir Lietuvos santykiai su Vatikanu, nes vyskupams buvo sakyta kas penkeri metai vykti *Ad Limina Apostolorum* ir tiekti reliacijas apie savo vyskupij .

Visus tris laikotarpius, kurie skiriasi savo charakteriu ir pa i šaltini apimtimi, paliesime stengdamiesi vykius ir faktus suprasti iš an met dvasios, vertinti juos pagal šaltinius iš t pa i laik pasiimtu matu. Tik tokiu b du galima šiek tiek išaiškinti, «kaip iš tikr j yra buv » — « wie es eigentlich gewesen ».

Bet ia tepaj gsime duoti tik pa ias paviršutiniškiausias apy-braižas. K gi galima sp ti pasakyti apie šeši amži gausiais faktais paremtus santykius, jeigu prie kiekvieno šimtme io tegalima tik trumpai stabtel ti. Patiekdami ia tik pa ius stambiausius griau ius, turime vilties, jog besiuinteresuojantieji ta tema tur s progos v liau pla iau pasiskaityti.

II. Lietuvos s lytis su Roma ir su krikš ionybe VOKIE IU ORDINO AGRESIJOS ŠIMTME IUOSE

Sunkiausia yra eiti seniausius Lietuvos ir Apaštal Sosto santyki laikus, t. y. XIII amži . Ne d l to, kad ano meto menkai teb t atsekami ryši p dsakai. vairiuose rinkiniuose yra paskelbtos bul s ir kiti dokumentai. Rodos, Vatikano archyve jau nieko neb ra, kas neb t ištraukta dienos švieson, ar nežinoma.

Sunku yra ta iau kalb ti apie tokius tolimus septyni amži senumo laikus, kadangi tada buvo kita dvasia, kitokis galvojimas.

⁵ *Repertorium Bibliographicum pro rebus Polonicis Archivi Secreti Vaticani* (Studja Teologiczne, XI), Vatikanas, 1943.

Paprastai aniems laikams suprasti reikia daug sijautimo ir subtilumo. Tad gana atsargiai reikia vertinti ir pagoni lietuvi anuo- metinius santykius su krikš ioniška Vakar Europa ⁶.

Gliaudant Lietuvos XIII-XIV amž. santykius su popiežiumi, ypa ryšyje su skelbtais kryžiaus karais, dažnai daromos paviršutiniškos išvados, perkeliamas ši dien nusistatymas ir norima ži r ti tokius dalykus, koki iš viso tada negal jo b ti. ia nesustosime prie Lietuvos ir Romos santyki vertinim , kokius okupuotoje Lietuvoje yra patiek eil je broši r , straipsni , ar vadov liuose P. Pakarklis, J. Žiugžda, J. Jurginis. Vienašališkas fakt atrinkimas, arba j žalojimas, iškreipimas, jau nekalbant apie klaidingas interpretacijas, veda prie neistorišk išvad .

An santyki vertinimas didele dalimi yra pagr stas pasaul ži riniu nusistatymu. Bet ir tos pa ios pasaul ži ros istorikai ne vienodai išaiškina XIII amžiaus faktus, lie ian ius prieš lietuvius iš Romos skelbtus kryžiaus karus. Turiu galvoje du kunigus istorikus : dr. J. Stakausk ir kan. A. Steponait . Iš j savo studijas užsieniuose (Vienoje ir Šveicarijos Friburge) pas žymius profesorius, jiedu gana skirtingai paži r jo XIII amžiaus popieži politik Pabaltijo pagoni taut , ypa lietuvi , atžvilgiu.

Kun. dr. J. Stakauskas savo daug nauja duodan iame tyrin jime apie Mindaugo laik Lietuv , paskyr vis skyri apie kryžiaus karus prieš Žemai ius ⁷. Jis juos vertino krikš ionišku poži riu ir teig :

« Kryžiaus karai tur jo tiksl ne vien prievartos b du palenkti pagonis krikš ionyb , bet taip pat ir politiniu atžvilgiu juos pavergti krikš ioni regent valdžiai. Popiežiai savo kryžiaus kar politikoje nesir pino saugoti neofit suverenumu . Priešingai, jie visada palaik aneksinius aplinkini krikšioni regent norus. Apkrikštyti pagonys net netur jo lygi teisi su krikš ionimis — paverg jais. Nelygyb s principas labiausiai pasireišk užkariaut plot nusavinimu nuo vietos gyventoj . Tod l nenuostabu, kad šaltini tomus, kuriuose neužtinkama n vienos eilut s apie tikros pastoracijos praktikavim , sudaro dokumentai, kurie liudija užkariaut žemi pasidalinim tarp teuton ordino ir Rygos arkivyskupo — ir Romos Kurijos raštai, kuriais popiežiai tvirtina nusavint

⁶ Plg. Z. Ivinskis, *Krikš ioniškosios Vakar Europos santykiai su pagoniška Lietuva*, Athenaeum, I (Kaunas, 1933), 135-144 psl.

⁷ J. Stakauskas, *Lietuva ir Vakar Europa XIII-me amžiuje*, Kaunas, 1934, 151-183 psl.

teritorij pasidalinim . Šis faktas, rodos, yra stiprus argumentas rodyti, kad amžinas karas buvo skelbiamas prieš¹ pagonis ne tiek nugal ti j užkiet jimui pagonyb je, kiek užkariauti j gyvenamoms teritorijoms »⁸.

Tardamas tok kiet sprendim apie iš Romos skelbtus kryžiaus karus prieš pagonis, kun. dr. J. Stakauskas n ra padar s esminio skirtumo tarp kryžiuo i vedamos politikos rytiniame Pabaltijyje ir nusistatym Romos Kuriijos. Kelis kartus iš Romos nepaklusniam ordinui, kuris, nesir pindamas balt krikštijimu, pirmoje eil je vykd savo grobuoniškus užkariavimus, buvo tarta ekskomunika.

Jau žinomi vokie i protestant istorikai, kaip Erich Caspar (1924), Erich Maschke (1928) yra praved XIII amžiui ryšk skirtum tarp popieži ir imperatori misij teorijos⁹. Eile pavyzdži , paimt iš buli ir imperatori dokument , min tieji autoriai yra žvalgiai nurod , jog imperatoriai pirmiausia specialiai pabr ž ginkluot krašto už mim . Tai patvirtina, pvz., Fridricho II 1226 m. kovo m n. garsioji Rimini privilegija. Ja imperatorius visas pr s žemes ir plotus, kuriuos tik ordinas rytuose užkariaus, atidav pilnon jo nuosavyb n.

Ginkluotoje imperatoriaus misij teorijoje pirmoje vietoje stov jo krašto už mimas, kai Romos Kuriija galvojo priešingai. Bul se dažnai buvo iškeliamas svarbiausias kryžiuo i misiniam veikimui privalomas momentas — pagoni krikštijimas ir naujakrikšt apsauga nuo užkiet jusi pagoni keršto. Iš XIII amž. popieži buli eil ištrauk , kurios kaip tik akivaizdžiai išryškino skirting Romos Kuriijos nusistatym , yra surinkta kan. A. Steponai io¹⁰.

Pasiremdamas popieži bul mis, skundais ir kitokiais dokumentais, kan. A. Steponaitis parod žemiškai savanaudišk vokie i ordino politik . Popiežiaus ir ordino nusistatymuose link pagoni buvo aiški nesutarim . Kai Roma steng si neofitus ginti, o užimtuose plotuose reikalavo visokeriopo švelnumo, kryžiuo iai per jo aiški ofenzyv , ir dažnai perženg , net skaudžiai žalojo tolimo glob jo patarimus, t viškus nurodymus, net griežtus sakymus.

Viduriniais amžiais visas gyvenimas buvo giliai religintas, ir Bažny ia susiliejo su valstybe, absorbuodama visus visuomeninius

⁸ Ten pat, 40-41 psl.

⁹ E. Caspar, *Hermann von Salza und die Gründung des Deutschordenslaates in Preussen*, Tübingen, 1924. —E. Maschke, *Der deutsche Orden und die Preussen. Bekehrung und Unterwerfung in der preussisch-baltischen Mission des 13. Jahrhunderts*. Berlin, 1928 (Eberings Historische Studien, Heft 176).

¹⁰ A. Steponaitis, *Mindaugas ir Vakariai. Vokie i militarini ordin veikla ir Mindaugo santykiai su Roma*, Kaunas, 1937.

santykius. Pagal didžiojo Bažnyios Tavo šv. Augustino veikal *De Civitate Dei*, kuris visam t kstantmei suformavo visuomenines pažiūras, žemišką rybi vartojimas yra tik tada pateisinamas, kai jos vartojamos Dievo garbei. Išia natūraliai plauk tokia išvada: kadangi pagonys, heretikai ir blogi krikščionys negali savo turt sunaudoti Dievo garbei, jie juos valdo neteisėtai¹¹. Tad pagonys buvo laikomi esamosios santvarkos priešais, ardaniais santyk tarp Dievo ir žmogaus.

Bet ir šitokiuose santykiuose, kada atrodo, kad pagonys negali žemišką rybi sunaudoti Dievo garbei, popieži misininkas nusistatymas buvo skirtingas nuo pasaulin s valdžios imperatori . Pavyzdžiui, XIII amž. popiežius Aleksandras IV (1254-61), kuris daugiausia yra paskelbęs prieš lietuvių kryžiaus karo bulę (atsišaukimu), pabrūžina: *Gratuita debet esse conversio, non coacta, et ipse Deus coacta servitia non acceptat* («Atsivertimas turi būti laisvai priimtas, nepriverstas, [nes] pats Dievas priverstin patarnavim nepriima »).

Galima aptikti bulę se daug posaki, rodančių, kaip popiežiai rpinosi lengvinti neofit socijalin būklę¹². Pavyzdžiui, jie imdavo naujai atsivertusius Apaštalo Sosto apsaugon ir duodavo sakymus vokiečių ordinui įneapsunkinti¹³.

Kad Romos Kurija domėjosi Pabaltijū, rodo Mindaugo atvejas. Iš Livonijos ordino magistro gavo s krikštą, Mindaugas buvo pirmasis iš Lietuvos valdovų, kuris 1251 pas popiežį Inocentą IV (1243-54) išsiunt delegaciją, kuriai vadovavo lietuvis Parnus¹⁴. Pats Inocentas IV priimdamas Mindaugo pasiuntinius Milane, apie juos karaliaus karūną gaunaniam Mindaugui užsiminė: « Kadangi nusižeminęs Mus prašė per oficijalius ir nepaprastus pasiuntinius ... »¹⁵.

kurdamas atskir Lietuvos vyskupiją (*diocesis Lethoviensis*), suteikdamas jai Apaštalo Sosto globą ir apsaugą (1251 m. liepos 17d.), Inocentas IV Mindaugą pavadino «ypatinguoju Romos Bažnyios s numi»¹⁶, kai šis savo 1253 dokumentuose kalbėjo apie popiežį, kaip apie « m s t v »¹⁷.

¹¹ Plg. E. Bernheim, *Mittelalterliche Zeitanschauungen in ihrem Einfluss auf Politik und Geschichtsschreibung*, I (Tübingen, 1918), 29-30 psl.

¹² Tokias citatas rpestingai yra surinkę s kan. A. Steponaitis (*Mindaugas ir Vakara*).

¹³ F. G. Bunge, *Livländisches Urkundenbuch*, I (Reval, 1852), 116 psl.

¹⁴ *Livländische Reimchronik*, herausgegeben von Leo Meyer (Paderborn, 1876), 3505-15 eil.

¹⁵ A. Theiner, *Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae*, I (Roma, 1860), 49 psl.: « Quia vero per solemnes ac speciales nuntios nobis humiliter supplicasti ».

¹⁶ Ten pat, I, 50 psl.: « filius specialis sanctae Romanae ecclesiae ».

Su Mindaugo žuvimu (galutinai dar neišaiškinta, ar jis pasiliko krikščionimi), eilei generacij baigsi ir valdov santykiai su popiežiumi. Tik iš apaštos rusenanti krikščionyb negal jo daryti daug pažangos, kai pats valdovas buvo pagonis. Krikščionys kraštą tada reikš, kad pirmiausia pats didysis kunigaikštis priims krikščionybą, sa-kydamas tai daryti ir savo valdiniam.

Su lietuviais vis labiau išsiplėtojo karo santykiai, kuri metu ordinas labiausiai gėdėdavosi Vakarini Lietuvoje (Žemaičiuose), ilgai palaidojo bet kokias pastangas Lietuv pakrikščionyti, pradėdant nuo valdovo dvaro. Tuose santykiuose yra atsakymas, kodėl didieji Lietuvos kunigaikštiai iki pat XIV amž. galo liko abejingi popiežiaus, imperatoriaus ir kaimyn valdov tikėjimams priimti lotyn krikščionybą (1323, 1349, 1351, 1358, 1373). Ir Gedimino laiškas Avignonu popiežiui Jonui XXII ir derybos, kaip ir laiškas tuo klausimu per imperatori Karoli IV, ar Vengrijos ir Lenkijos valdovus¹⁸, vis primenant Vilniaus kunigaikštis reikalavo krikščionyti, paliko tik negyvi pergamentai, negavo jokios eigos.

Lietuvių tautos istorijoje vyko reikšmingas posūkis, kurio paskutini Europoje buvo didesnis reikšmės, pvz., už rusų tautos numetimą totorių jungo. Kai kryžiuočių ordinas, prisidėjęs skryniais Romos Kurijos bulių ir vairių privilegijų, pasirodė visai netikus, kaip krikščionijimo ir misij institucija, Vilniaus valdovo ir jo tautos krikščionijimas atėjo iš šono. Jis buvo surištas su svarbiais politiniais pasikeitimais, kai didysis Lietuvos kunigaikštis tapo kaimynin valstybės karaliumi.

Po « šviesios atminties Mindaugo » — *clare memorie Mindota*, kaip ji popiežius Klemensas IV (1265-68) buvo pavadinta¹⁹, ilgai Lietuvos kunigaikštiai Romoje ir Avignone buvo paženklinoti bloga cifra, nes jie vis skaitėsi nesukalbami pagonys. Pagonybės jie atsisakė tačiau be jokios pagalbos ordino, kuris tiek ilgai skaitėsi oficialus krikščionybės lietuvių tautai.

¹⁷ Apie Mindaugo santykius su Roma plačiau žiūrėti: Z. Ivinskis, *Lietuvos Bažnyčios kelias*, Brooklyn, N. Y. (A.L.R.K. Kunigų Vienybės leidinys), 1951. — Id., *Mindaugas ir jo karaliai*, Aidai, 1954, 1-8 nr., 55-59 psl. (tas pats vokiškai *Mindaugas und seine Krone*, Zeitschrift für Ostforschung, 1954, Heft 3, 360-386 psl.).

¹⁸ Plačiau A. Kušinskis, *Kęstutis*, Kaunas-Marijampolė, 1938, 119-148 psl. — K. Chodynicki, *Próby zaprowadzenia chrześcijaństwa na Litwie przed r. 1386*, Przegląd historyczny, 1914.

¹⁹ A. Theiner, *Monumenta Pol. et Lith.*, I, 79 psl.

III. Lotynišk krikšt pri musios Lietuvos santykiai su Apaštala Sostu iki XVI amž. antros pusės

Su Algirdai io tapimu krikš ionimi ir karaliumi jau seniai krikš-ioniškos valstybės, prasidėjo nauja epocha. Kelias Rom ta iau neofitui Jogailai, apie kur pavydus ordinas skleid , kad jis svetim žmon pagrob s ir d l « karalyst s ir gražios moters » leid s sau ant galvos tik truput l vandens užpilti²⁰, nebuvo lengvas. Romoje reik jo veikti priešiška Habsburg ir ten veikli kryžiuo i propagand . Ypa paskutiniai ten vis nesiliov garsinti, kad lietuviai tebes netikri, klastingi, apsimit krikš ionys, kuriais nes galima pasitik ti. Prieš vakarykš ius pagonis, kuriems kryžiuo iai tiek ilgai, bet nes kmingai ant kardo galo neš kryži , visu uolumu veik Romoje s d s ordino prokuratorius. Iš ordino stovyklos neigiamos paskalos apie lietuvius aid jo iki pat Konstancos koncilijos (1414-18) ir dar kiek po jos.

Visos tos aplinkybės paaiškina, kod l Vilniuje vykdytas min-dauginio krikšto atnaujinimas (1387) Romoje pradžioje pasyviai tebuvo sutiktas. Oficialiu krikš ionyb s atstovu Rytuose tebebuvo laikomas ordinas, kuris ir toliau, net iki Tannenbergo, dirbtinu b du vis band palaikyti kryžiaus kar tradicij . Apie naujakrikštus lietuvius dar tiek maža težinota. Kad jie n ra ryt Europos « sara-c nai», kaip juos kryžiuo iai 1410 vadino, paaišk jo tarptautiniame Konstancos forume. Šitam klausimui pla iau nušviesti yra domios medžiagos, ties kuria ia negalima sustoti. Iš daugumoje paskelbt versmi peršasi aiški išvada, jog d l perd m priešiškos ordino propagandos naujai krikštyti lietuviai pradžioje netur jo Apaštala Soste stiprios atramos. Apie tolimus Pabaltijo gyventojus ten tr ko palanki bei objektyvi žini . J Romoje nebuvo užtenkamai ir žymiai v liau.

Pirmajam Jogailos pasiuntiniui, kuris vyko Rom per Austrijos Habsburg žemes, nepasisek Italijos pasiekti. Už Jadvygos «pagrobim » ant Lenkijos karaliaus perpyk , Habsburgai pasiuntin su iupo ir met kal jiman. Tik, kai 1388 pavasar Romoje autentiškai buvo sužinota apie Lietuvos krikšt , popiežius Urbonas VI (1378-89) apsidžiaug lietuvi prisijungimu prie katalik Bažnyios, o pat Jogail vadino labai krikš ionišku valdovu²¹. Kaip

²⁰ *Codex diplomaticus Prussiae*, VI (1861), 120 psl. : « durch eyns konigrichs und eines schonen Wvbes wille eyn wenig wasser off das howpt lyssen gissen ». Plg. Z. Ivinskis, *Krikš ionyb s kelias Lietuvon*, Tiesos Kelias, 1938, 5 nr., 298 psl.

²¹ J. Dlugosz, *Opera omnia*, XII, 467 psl.

kitados iš Mindaugo valstyb s diecezijai skirto vyskupo Kristijono, taip ir iš pirmojo Vilniaus vyskupo priesaika buvo paimta popiežiaus vardu.

Tannenbergo kraujo upeliai buvo paskutinis didesnio masto lietuvi ir lenk karinis atsiskaitymas su kryžiuoiais, kurie lietuvius Vakarams dar vaizdavo pavojingais « ryt turkais ». Bet ordino pastangos atstovauti Pabaltijo krikščionyb Vakaruose ir Romoje buvo pagaliau iš pagrind sudrebtos Konstancos bažnytiniame susirinkime, tapusiam an laik jungtine taut organizacija. Viešojoje nuomonėje ia buvo padarytas žingsnis Lietuvos naudai. Konstancoje ne tik buvo bandyta sprsti Žemaii teritorijos priklausomum ir j skund prieš ordin . Ten vyko žymiai daugiau. Išklausiusi dviej nuo seno sipykusi pusi ilgus gin us, Konstancos konciliija pirmiausia k r Medinink vyskupij . Bet buvo ne mažiau svarbu, kad ano meto krikščioniško pasaulio akyse stipriai nukent jo ordino prestižas. Bažny ios aukštieji hierarchai pamat , jog kryžiuo i jau nebebuvo galima laikyti vieninteliais kovotojais ryt Europoje už krikščionyb . Vytauto delegatai vaizdžiai nurod kryžiuo i perdaug antikrikščionišk elges Žemaiiuose. Lietuva laim jo!

Pripažindamas Vytauto ir Jogailos nuopelnus, kaip tik tose srityse, kur pagonyst m nykti prieš ordino vali , Jonas XXIII (tre iasis antipopiežius, Konstancoje atsak s) 1415 m. vasario 24 d. buvo suteik s jiedviem apaštališk j vikar titulus in temporalibus Naugardo ir Pskovo srityse²².

Nuo Vytauto laik labiausiai užsimezg Lietuvos santykiai su Apaštala Sostu. Konstancos koncilijos rinktas popiežius Martynas V buvo pirmasis, su kuriuo Vytautas tur jo daug santyki . Jam daug raš , ir pats gavo vairi buli ir brevi . Visas tas susirašin jimas XIX amž. gale buvo paskelbtas, ir, rodos, Martyno V santykiams su Lietuva ir Lenkija Vatikano archyvas nebeturi nežinom dokument .

Vytauto santykiai su Romos Kurija s kmingai vyst si iki pavirtinimo Medinink vyskupijos steigimo (1421). Skirdiamas 1427 Medininkams vyskup , Martynas V sakmiai j subordinavo Gniezno arkivyskupui. Nuo 1421 iškilo nauji politiniai r pes iai, kurie Lietuvos ir Romos santykiuose atneš šeš li .

Imperatoriaus Zigmanto skaudžiai sujaudintas už neteising Žemaii ir S duvos pripažinim kryžiuoiais (sprendimas Breslavo seime 1420), Vytautas prad jo palaikyti imperatoriaus priešus

²² *Monumenta aevi res gestas Poloniae illustrantia*, XII (Codex epistolaris saec. XV, 2), 1891, 93 psl.

heretikus ek husitus. Jis sutiko priimti ir j si lom ekijos kar -
n . Pusbroliai Vytautas ir Jogaila tur jo toliau kovoti d l gin ijam
Žemai i ir kit žemi Romoje, kur ordinas 1420 buvo perk l s
byl , tik damasis ia rasti prastini užtarim .

Kai vyko temptos kovos d l Žemai i , Romoje s d s kryžiuo-
i prokuratorius Jonas Tiergardas, iš Pr s gav s, Kurijai patiek
ir vis ordino ir Lietuvos geografin pad ties žem lap , kuris tur jo
atvaizduoti, kaip b t tragiška, jeigu iš ties ordinas negaut jam
reikalingiausio tilto Livonij , b tent, Žemai i , kuriuos jis jau
saujoje laik — anot to meto vokie i pirkli — «lyg slid ungur
už uodegos » (sicut anguillam per caudam).

Negal damas visko apginti, prokuratorius d jo pastang sukliu-
dyti Vytauto nor gauti piln Žemai i plot iki Nemuno žio i ,
Kurši Mari ir Klaip dos. 1421 m. balandžio 8 d. prokuratorius
raš vyriausiam magistrui:

«... taip pat Vytautas stengiasi gauti Klaip dos pil ,
kuri jis mielai nor t tur ti. Ordinas ta iau jam jos jokiu
b du negali atiduoti, nes, jeigu tai vykt , Livonijos ir Pr s
žem s likt padalintos ir viena nuo kitos atskirtos. Ordinui
tai b t skriauda ir didelis nuostolis ... Reiškiame vilt , kad
karalius (Jogaila) ir Vytautas jos (Klaip dos) su savo j ga
niekada negal t gauti »²³.

Imperatoriaus remiami kryžiuo iai popiežiui Martynui V skund
Vytaut , jog jis iš vis j g sieki s gauti Žemai ius tokiose ribose,
kokiose jie iš viso nes buv ²⁴. Kai Romoje vedamoji byla prie
taikos neved , 1422 pavasar — po Tannenbergo jau tre iu kartu
— Vytautas su Jogaila prad jo su ordinu v l kar d l Žemai i ,
S duvos ir lenk pasienio sri i . Priverstas pasirašyti sau gana
nuostoling Melno taikos sutart (1422 m. rugs jo 27), kit met
geguž s m n. per suvažiavim V liuoneje didysis magistras su Li-
vonijos magistru ieškojo formali priekabi sutar iai sugriauti ir
labai nor jo rašyti punkt , kad Melno taika turi b ti patvirtinta
popiežiaus. Nesulauk s karin s pagalbos nei iš imperatoriaus, nei
iš Vokietijos kunigaikš i , ordinas vis dar vilt d jo Romoje. Bet
kryžiuo i norimasis punktas nebuvo rašytas. O Martyno V legato
išvystytoji veikla sien gin o reikalu netur jo pasisekimo²⁵. Prie

²³ Ten pat, XII, 120 psl.

²⁴ *Codex epistolaris Vitoldi*, ed. A. Prochaska (*Monum. medii aevi res gestas
Poloniae illustrantia*, VI), 1882, 646 psl.

²⁵ St. Zaj czkowski, *Studja nad procesami Polski i Litivy z zakonem
kryzackim w latach 1420-23*, Ateneum Wile skie, XII (1937), 282-403 psl.—

Melno ežero išvestoji siena liko nepakeista, ir ji išsilaikė pus t k-
stanio met (iki 1919)²⁶.

Iš Lietuvos tuometini santyki su Roma reikia pažymėti, jog Martynas V dėjo daug pastangų atitraukti Jogailą, o ypač Vytautą nuo bendradarbiavimo su husitais čekais. K sutaitis savo ruožtu tikinčio popieži, jog griežtumas nieko nepadės, ir patar nuimti nuo husit ekskomunikaciją, sueiti su jais derybas. O Martynas V ragino Gniezno arkivyskupą ir kitus vyskupus, kad jie, grąsindami Vytautui bažnytinėmis bausmėmis, bandytų jį atitraukti nuo husitų²⁷. Popiežius prašė Jogailą visaip veikti, kad Vytautas neglobot heretiką, o šiam sakant 1422 metų m. n. atšaukti iš ekijos ten pasiūst Jogailos brolio Kaributo sūnų Zigmantą²⁸.

Pasibaigus tempimui dėl husitų, kai jau Vytautas buvo imperatoriui Zigmantui už neteisingą Breslavo sprendimą atkeršijęs, Martyno V santykiai su Vytautu ir Jogaila vėl pagerėjo, kaip jie buvo pradžioje (1418), kai popiežius buvo tarpininkavęs paliauboms tarp ordino ir Lietuvos-Lenkijos²⁹. Džiaugdamasis pusbroliu susitikimu su imperatoriumi Zigmantu, Martynas V 1423 m. rugpjūčio 28 d. Vytautui ir jo riteriams suteikė absoliuciją už kaltes, kurias jie buvo užsitraukę per 1422 metų karą prieš ordiną³⁰. O 1423 m. gruodžio 1 d. Martynas V Jogailai ir jo 25 patarėjams, taip pat ir Vytautui su jo 15 tarybos vyrų, suteikė atleidimą bules, lyg jie patys būtų lankęsi Romoje³¹.

Paskutiniame savo valdymo dešimtmetyje Vytautas daug rašė Romon, net ne savo valstybės reikalais. Pavyzdžiui, 1427 jis prašė popiežį Martiną V paimti savo globon ir ginti nuo netikėlių Rygos kapitulą ir bažnyčią³². Šitaip mezgęsi vytautinis Lietuvos santykiai su Apaštala Sostu. Bet jie vėl sutriko, kai prasidėjo Lenkijoje audra

Z. Ivinskis, *Kovos broožai d l Žemaičių ir j sien*, Atenaeum, VI (1935).

81 psl.

²⁶ *Codex epist. Vit.*, 546 psl.

²⁷ Ten pat, 551 psl. Plg. Br. Dundulis, Lietuvos sąjunga su husitais kovoje prieš vokiečių feodalų agresiją, Vilniaus Universiteto Mokslo Darbai, XIII (1957), (Istorijos-filologijos mokslų serija, 3 tomas), 59-83 psl. — Pr. Penkauskas, *Vytautas D. ir jo ekijos politika Venceliui mirus* (atsp. iš Židinio), 1930.

²⁸ *Codex epist. Vit.*, 578 psl. Apie to laiko Lietuvos santykius su Apaštala Sostu žr. J. Długosz, *Opera omnia*, XIII (1877), 375 psl.

²⁹ F. G. Bunge, *Livländisches Urkundenbuch*, V (1867), 365 psl. Iš Martyno V tarpininkavimo derybose su ordinu (1418-19) žr. eil. laiškus *Codex epist. Vitoldi*. Apie 1420-21 metų kryžiuočių Romoje darytas pastangas: *Livl. Urkundenbuch*, V, 690 psl.; *Cod. epist. Vit.*, 518, 530, 561 psl.

³⁰ *God. epist. Vit.*, 603 psl.

³¹ Ten pat, 612 psl.

³² Ten pat, 755 psl.

d I Vytauto kar nos. Iš pradži Martynas V nebuvo priešingas Vytauto kar nacijai³³. Bet popiežiaus nusistatymas keit si naudai lenk , kuri nuopelnai Lietuv krikštijant Romoje buvo aukštai vertinami. Kancleris Zbignievas Olesnickis, kuris buvo didžiausias Lietuvos kar nos priešas, sugeb jo Romoje perstatyti, kad Vytauto kar navimasis reikš dideli nuostol katalikybei ryt Europoje. Iš Krokuvos Romon rašyti laišakai rodo, kaip Kurija buvo graudenama ir g sdinama³⁴. Lenkams iš ties atrod , kad Vytauto pastangos Lietuv pakelti karalyst s rang , gali reikšti 1401 Vilniuje ir 1413 Horodl je užsimezgsius unijos gal .

Priimdamas lenk prašym ir rišdamas Lietuv su Lenkija, Martynas V Vytautui draud kar nuotis. 1430 m. rugpj io 5 d. jis praš imperatori Zigmant Liuksemburgiet vainikavimo klausim atid ti, o pa ios kar nos nesiusti. Popiežius patar , kad pusbroliai kreipt si j Romon, nes tas reikalas es s dar nepribrend s ir keli s neramumus³⁵. Vytautas savo kar nos klausimu Romon buvo nusiunt s ir savo pasiuntinius: Petr Gedgaud (Sienko) su Šediboru Valimuntai iu. Bet Martynas V, lygiai dvi savaiti prieš Vytauto mirt , 1430 m. spali 13 d. sp jo atskirus vyskupas, kad stot prieš Vytauto nor kar nuotis³⁶. Jam pa iam jis taip pat buvo raš s, drausdamas užsid ti kar n ³⁷.

Pirm kart lietuvi ir lenk santykiuose nuo lenk nepriklausomas Lietuvos valstys s žygis Romai buvo perstatytas, kaip pavojus krikš ionybei ryt Europoje. Lenkams vis stipriau mus kalb ti vad. « susibroliavusi j » bei susijungusi j taut vardu, ir v liau, kai lietuviai nor davo eiti savitu keliu, Vatikane buvo d stomas pavojus katalik taut vienybei. Net tokiam Žemai i vyskupui Paliulionui XIX amž. gale, kai brendo lietuvi tautin s mon , pavyzdžiui, atrod , jog skyrimasis nuo lenk reiški s bendro fronto prieš pavojing pravoslavininim ir «Maskolij » ardym ³⁸. Tik unijoje su Lenkija jaunut « Kauno Lietuv » po I-jo pasaulinio karo te sivaizdavo ir iš Romos atsiustas arkivyskupas Zecchini. Pirmieji ryšk s tokio nusistatymo ženklai yra aptinkami jau Vytauto valdymo pabaigoje, kai popiežius Martynas V band did j Lietuvos

³³ Ten pat, 1061 psl.

³⁴ Daug domios medžiagos tuo klausimu yra : *Monum. medii aevi res gestas Poloniae illustrantia*, XII, 237 psl. ir sek., 245-252 psl. ir *God. epist. Vit.*, 1060 psl. ir sek.

³⁵ *God. epist. Vit.*, 1061 psl.

³⁶ *Monum. medii aevi res gestas Pol. ill.*, XII, 253 psl.

³⁷ J. Di ugosz, *Opera omnia*, XIII, 387-391 psl. Plg. ten pat, XIII, 407 psl.

³⁸ J. St akauskas, *Vysk. Paliulonis ir jo lietuvyb s klausimas* (atsp. iš *Židinio*), Kaunas, 1938.

kunigaikšti sulaikyti nuo kar nacijos. Apaštal Sostas tai dar Bažny ios labui. Šiaip ar taip, Lenkija sau buvo pasi musi Lietuvos krikštytojos aureol , ir neofito purkštavimas prieš Karalyst - Koron gal jo sukelti abejoni , kai kryžiuo iai buvo tiek daug priskleid apie Lietuv paskal .

Lietuvos sosto reikalai staigia Vytauto mirtimi Romoje nesi- baig . Kai popiežius Martynas V sukviet bažnytini Bazelio susi- rinkim (1431), prasid jo iš koncilijos susirašin jimas su besivaidi- jan iais D. L. K. Švitrigaila ir Jogaila³⁹. Dar 1433 m. kovo m n. Švitrigaila siunt Bazel savo sekretori Jon Perling , ta iau Ukmerg s kautyn s (1435) išsprend Didžiojo Lietuvos kunigaikš io klausim Vilniuje Zigmanto K stutai io naudai.

At jo pusiimtis Kazimiero valdymo! Jaunas D. L. kunigaikštis Kazimieras, atsis d s Krokuvoje, m skverbtis ekij ir Vengrij ir ia, vykdydamas savo dinastinius planus, jis su jo konflikt su Roma. Ten buvo siekiama su Vengrijos Motiejumi Korvinu, prieš kuri Kazimieras kovojo, vieno bendro fronto prieš turkus. Bet Kazi- miero konfliktas su Apaštal Sostu ir jo dinastin s užuoma ios, kurias buvo reikšmingai pinta ir šventojo Kazimiero jaunyst , išeina iš m s temos rib ⁴⁰.

Šiandien yra sunku atsakyti tiksliai klausim , ar Roma jau tur jo XV amžiaus antroje pus je nors kiek tikr vaizd apie t tolim Pabaltijo krašt , kuris tur jo virsti tolimiausiu katalikyb s bastijonu prieš plat sta iatikyb s potvyn ! Iki XV amž. pradžios vokie i ordinas ir Romoje s d s jo prokuratorius buvo tikrasis Kuri- jos informatorius apie rytin Pabaltij . ia buvo nuolat siun iami raštai, prašoma užtarimo, privilegij .

Lietuvos Bažnytyn s organizacijos santykiai mezg si per Gniez- no arkivyskupij . Priešingai Mindaugo laik vyskupijai, D. L. Ku- nigaikštyst hierarchiniu atžvilgiu klaus Gniezno primo, vyskupijos siuntin jo ten provincijalinius sinodus savo atstovus. Kol dar Tridento koncilija nebuvo nusta iusi vyskup skyrimui atskiro ka- noniško proceso, iš kurio susidar net atskiras gausus Vatikano slaptojo archyvo fondas, vyskup skyrimas Medinink , t. y. Že- mai i , ir Vilniaus diecezijoms dažniausiai jo per Gniezno arki- vyskup . Iš ia Lietuva ir Lenkija Romos Kurijoje jo ne kart bendru pavadinimu «Polonia». Nusistov jusios rubrikos nebuvo. dom s buvo patys pirmieji vyskup paskyrimai. Kaip rodo Vati-

³⁹ Visus šaltinius tuo klausimu žr. Pr. Penkauskas, *Bazelio susirinkimas ir Lietuvos sosto reikalas Vytautui mirus* (atsp. iš Tiesos Kelio), 1926.

⁴⁰ Pla iau žr. Z. Ivinskis, *Šv. Kazimiero žygis Vengrijon*, Aidai, 1958, 3 nr., 108-117 psl.

kano archyvo Act Miscellanea I tomas, 1422 m. geguž s 4 d. perkeliant Medinink vyskup Motiej Vilniaus diecezij , buvo pasakyta :

« *Translatus st Matthias Episcopus Mednicensis ad ecclesiam Wilnensem in Polonia* »⁴¹.

Tad jau XV amžiaus pradžioje, dar Vytauto laikais, prasid jo — v liau vis dažniau pasikartoj s — Lietuvos neskyrimas nuo Lenkijos. Tokis Lietuvos ir Lenkijos liejimas kr von, t. y. Lietuvos laikymas Lenkija, dar labiau išryšk jo XVI-XVIII amž., kai jungtin s respublikos priekyje stov jo vienas karalius, pas kuri Varšuvon abiem kraštam b davo siun iamas bendras nuncijus.

Nereikia skirti jokios reikšm s Lietuvos ir Vatikano santykiuose, jeigu kartais kanceliarijos tarnautojams apie ryt Europ stigo aiški geografini duomen . Žinoma, gal jo pasitaikyti ir eilini rikt . Pavyzdžiui, perkeliant Kijevo vyskup Mikaloj Viežgail Žemai ius, 1531 m. vasario 15 d. *Acta Miscellanea* XVII tome (f. 183v) yra užrašyta : « *ad Ecclesiam Medicensem in Luterania* »⁴², turint galvoje *Lithuania*. Joki išvad taip pat negalima daryti, pavyzdžiui, iš tokio fakto, kad 1492 m. balandžio 11d., skiriant Albert Tabor Vilniaus vyskupu, aktuose yra užrašyta « [*Dioecesis*] *Vilnensis in Scotia* »⁴³. ia jau aiškiai matyti konsistorijos sekretori klaida.

Apie tokius vyskup paskyrimus, net jeigu pa ios bul s ar j regestai (t. y. nuorašai) yra ding , mus informuoja, šalia *Acta Miscellanea*, dar *Acta Camerarii* ir *Acta Vicecancellarii* rašai. Iš j galima pagaliau nustatyti ir tiksli Vilniaus ir Medinink vyskup paskyrimo metrik (jos dar neturime!), nors vargu kada pati vyskupo pavard tose knygoose bent apytiksliai rašoma. Apskritai lietuvišk ir slavišk pavardži *iškreipimo* tradicija roman ir kitose kult - ringose tautose turi labai senas šaknis. Tiesiog nuostabus išradingumas kitaip parašyti. Bet tai yra smulkmena. Pavardes visada galima atstatyti. Yra didel s svarbos dalykas, kad tik pagal Vatikano šaltinius tegalime tiksliai nustatyti, kokis vyskupas ir nuo kada iki kada vald . (Nuostabu, kad net Valan iaus *Žemai i Vyskupystje* XV-XVI amžiaus vyskupai yra netiksliai paduoti, net sumaišyta j eil ir vardai! Netiksliai sužym ti vyskupai ir Kauno metropolijos Elenche).

⁴¹ *Scriptores rerum Polonicarum*, XV, 1894 (Analecta Romana), 77 (nr. 9).

⁴² *Arch. Consist. Acta Miscell.*, XVII, f. 183v yra išspausdintas *Script. rer. Polon.*, XV, 89 psl. (nr. 65).

⁴³ *Acta Cammerarii*, I, f. 44.

Kai Lietuva pagaliau buvo ir oficialiai rašyta krikščioniškam tautskai, ji turėjo pati apie save teikti informacijas. Tai reikėjo pasakyti, jog labai ilgai toji informacija buvo nepakankama. Ji buvo arba per Lenkiją, iš pačios Lietuvos autentišką žinią neužgriebiant, arba jos savo relacijose teikdavo popiežiui nuncijai, kaip sakoma, nuo 1567 metų abiem valstybėms reziduojant Varšuvoje. Bet pagaliau ir patys vyskupai, vykdydami Tridento nuostatus, nuo XVII a. pradžios pradėjo vykdyti Ad Limina Apostolorum su savo rašytais pranešimais, vadinamais Relationes Dioeceseanae.

Vadinasi, autentiškos žinios Romą gana vėlyviai tepateko apie Lietuvą. Tad nenuostabu, kad Enriko Silvijus Piccolomini, buvęs popiežius humanistas Pijus II, pats apie Lietuvą, Jogailą ir Vytautą savo veikaluose XV a. puseje prirašė žinią⁴⁴, kurios gal tik kažkokiam egzotiškam Pacifiko pakraščiu, bet tik ne rytiniam Pabaltijui. Užtada E. S. Piccolomini ir pareiškia, popiežiumi tapęs: «Aeneum recite, Pium accipite».

Kiek žinoma, pirmą kartą Romoje buvo atvežta daugiau duomenų apie Lietuvą (drauge ir apie Lenkiją!) 1501 metais, kai atvyko iš D. L. Kunigaikštis Aleksandro sekretorius Erazmas Ciolek⁴⁵. Cioleko ilga oracija «ad Alexandrum Sextum», laikyta popiežiaus konsistorijoje, yra in extenso paskelbta⁴⁶. Bet ir toje kalboje apie D. L. Kunigaikštystę ir jos gerbimą, gausi prekyba ir kt. patiekta žinios yra per bendros ir surašytos pompastiškai iškilmingu stiliumi. Kai kalbama ten apie miestus, gyventojus, prekių eksportą, tos charakteristikos beveik galėtų tiktai ir kitai bet kuriai valstybei, išskyrus tik pastabą, kad didelis dalis gyventojų kalba slaviskai (lingua Ruthenica).

Prabuvęs ilgesnį laiką Romoje, Erazmas Ciolek parsivežė visą eilę bulių ir privilegijų, kuri gražiai surašyti nuorašai sudaro Vatikano archyve visai atskirą tomą. Dar du kartu Ciolekas buvo Romoje, ir tai jis, nesulaukęs Kazimiero kanonizacijos, tuoj po Leono X mirties (1521) mirė, pagaliau netekęs galiojimą atstovauti valdovui Zigmantui Senajam.

⁴⁴ Scriptores rerum Prussicarum, IV, 237-238 psl. Plg. A. Janulaitis, Enriko Silvijus Piccolomini bei Jeronimas Pragišlis ir jų žinios apie Lietuvą XIV-XV amžiuje, Kaunas, 1929, 59 psl.

⁴⁵ K. Hartleb, Działalność kulturalna bisjupa dyplomaty Erazma Cioleka, 1929. Kit bibliogr. iv. Polski Sloum. Biograficzny, II.

⁴⁶ A. Theinhe, Monum. Poloniae et Lithuaniae, II (1861), 277 psl.

IV. Lietuvos santykiai su Roma po Tridento KONCILLIJOS IKI RESPUBLIKOS GALO

Tridento konciliija, s kmingai užsibaigusi 1563, atneš katalik Bažny ios gyvenime eil reform . Vykdymas Tridentinum Lietuvoje ir Lentijoje prasid jo Zigmanto Augusto valdymo pabaigoje. Tas Tridento nutarim vykdymas ap m ne tik bažnytini provincij ir diecezini sinod kvietim , vyskupij seminarij steigim , vyskupij vizitacijas, kunig gyvenimo pak lim , eil pastoracini dalyk , kaip katechizacij , moteryst s sakramento sutvarkym ir kita, bet ir pa ius vyskupas labiau surišo su Roma. Tuo pat laiku buvo labiau išvystyta ir nuncij sistema.

1. *Nuncijai ir j pranešimai apie Lietuv Romai.* — Per I-j XVI amžiaus pus bendro karaliaus valdom valstyb buvo siuntin jami tik legatai ar nuncijai *ad hoc*. Ir jie vis k nors sp davo parašyti. 1557 metais ia buvo Aloyzas Lippomano (Veronos vyskupas), kurio reliacija apie Mikalojaus Radvilos Juodojo didel tak Zigmantui Augustui yra nuolat cituojama⁴⁷. Ir 1560 m. atvyk s Bernardas Bongiovanni⁴⁸, lygiai kaip ir Paulus Aemilius Giovannini (1565) duoda, be kitko, jungtin s valstyb s aprašymus. Paskutiniam Lietuva gulinti taip žemumose ir esanti tokia vandeninga, jog per j es negalima kitaip perkelti, kaip tik tuomet, kada ji esanti šal io sukietinta — *se non quando e ridurato dal gelo*⁴⁹.

Kardinol Commendoni pas Zigmant August lyd j s monsinjoras Fulvius Ruggieri iš t pat met (1565) paliko gana plat ir, palyginti, daug geresn aprašym ⁵⁰. Autorius tur jo žini ne tik apie garsi lietuvi bitininkyst , taurus, stumbrus, bebrus, bet ir apie pagonyb s liekanas, apie Žemai i kaimuose užsilikusi žal i garbinim ⁵¹. Rašydamas popiežiui šv. Pijui V traktat apie Lenkij (1568) ⁵², Fulvius Ruggieri, kaip ir ankstyvesnieji rašytojai, terp žini ir apie Lietuv , pamin damas, kad jos vyskupai priklaus Gniezno arkivyskupiui. Fulvius Ruggieri žinojo, kad lotyniškai skambanti lietuvi kalba skiriasi nuo lenk ir vokie i kalb . Pr suose dar es senpr si liku i ⁵³. Jis nepamiršo dar pasteb ti, jog Lietuvos žmon se dar tebes burt ir pagonišk praktik ⁵⁴.

⁴⁷ *Relacye nuncyuszow apostolskich i innych osób w Polsce*, surinko Al ber - trandi i Rykaczewski, I (1864), 39 psl.

⁴⁸ Ten pat, 98-99 psl. (Lietuvos aprašymas).

⁴⁹ *Script. rer. Polonicarum*, XV, 182 psl.

⁵⁰ *Relac. Nunc.*, I, 113-168 psl.

⁵¹ Ten pat, I, 160 psl.

⁵² Ten pat, I, 165-217 psl.

⁵³ Ten pat, I, 171 psl.

⁵⁴ Ten pat, I, 185 psl.

Šitokios r šies informacij apie Lietuv tur jo Romos Kurija, kai Lietuvoje labiau m stipr ti katalikyb , kai buvo steigiamos naujos parapijos, kuriami vienuolynai (pirmiausia Vilniaus vyskupijoje). Tos reliacijos n ra dar pilnai kritiškai vertintos.

Popiežiaus bul s bei brev s, vyskup , karali bei magnat suplikos (t. y. prašymai), rašomos Rom vairiausiai reikalais, prašant patvirtinti nauj vyskup , suteikti vairias facultates ir privilegijas, leisti valdyti kelias beneficijas ir t.t., — apie pat krašt , jo gyventojus neteikdavo beveik joki žini . Apaštal Sostas ta iau nor jo pažinti t krašt , kuris taip pat neišveng herezij . Tad XVI amžiuje ir pasirod anie vair s Lietuvos-Lenkijos aprašymai, kuriuos pagamindavo iš Romos atsiustieji legatai, nuncijai ar j palydovai. Toki reliacij buvo daug ir vairi , jeigu dar ia pri-skaityti ir XVII amž. proginius ir pastoviai Varšuv atsi st j nuncij respublikos aprašymus.

Dalis toki pranešim neišveng šablon , nes žinios b davo imamos iš ankstyvesni autori . Bet pasitaikydavo ir vert d mesio pasteb jim . Pavyzdžiui, apie 1560 m. nežinomo autoriaus pranešime (grei iausiai rašytame kokio nuncijaus) yra paaiškinama Lietovoje žmoni religinio tamsumo priežastis: « *presbyteros et parochos linguae suae peritos non habent* »⁵⁵, t. y. reliacijos autorius taikliai pamin jo tai, kas nuo XVI amž. galo vis buvo kartojama — Lietuvoje truko lietuviškai kalban i kunig ir klebon .

Praneš jas mok jo papasakoti ir apie sen j lietuvi religij , kurios liekanos ir toliau vis minimos. Autoriui matomai Lenkijoje buvo papasakota, kad ypa Žemai juose tarp mišk es randama daug gyventoj , kurie garbin saul , m nul , gyvates, ypatingesnius medžius, šilus (gojus), ar juose gyvenan ius demonus ir nam dvasias. Jie dievams aukoj pien , med , vaisius ir virt maist , o mirusiems bei v l ms ded auk ant kapo, daug naudodami b rim bei žyniavim ⁵⁶.

Kalbant apie Lietuv ir XVII amž. reliacijose, vis buvo m gsta-ma iškelti liaudyje aptinkam pagonyb . Atskira b t tema kalb ti apie j zuit metines darbo apyskaitas vadinamose *Annuae Litterae*, kur dešimtimis kart iškeliomos rastos pagonyb s liekanos. Mums r pi ta iau tai, k apie Lietuv parašydavo nuncijai. Štai, pranešda-

⁵⁵ *Script. rer. Polon.*, XV, 174 psl.

⁵⁶ Ten pat, XV, 173 psl. : « Reperiuntur tamen multi ínter silvas degentes, praesertim in Samagitia, qui solem et lunam, serpentes, arbores eximias et lucos ... demonios et lares pro diis colunt. His lac, mel, fruges et cibos coctos libant, mortuis etiam inferías super sepulchris ponunt et incantationibus magicaque arte multum utuntur ».

mas apie religijos pad t i Že pospolitoje, t. y. Lenkijoje ir Lietuvoje, nuncijus Torres 1622 metais raš Romon, kad Žemai iuose viename užkampyje prie Nemuno pranciškonai atvert kelis t kstan ius žmoni , kurie iki tol garbin stabus, medžius, gyvates ⁵⁷.

ia negalime pla iau sustoti ties kitais duomenimis, kurie reliacijose palie iami. Mums ia labiau ter p jo tik vienas klausimas, b tent, kokios žinios patekdavo nuncij pranešimus apie religin lietuvi pad t. Nors anuo metu dar ir kitur aplinkui pas kaimynus buvo vairi prietar ir burt , ta iau Lenkijoje nuncijams apie lietuvius, ypa žemai ius, buvo pripasakojama, jog šie dar tebes silpni krikš ionys.

To klausimo užbaigai pažym siu, kad dar 1671 m., aprašydamas Že pospolit , nuncijus Galeazzo Marescotti v l pasteb jo, jog lietuviai tur daug pagonyb s liku i ; jie labai pagarboje laik žal ius, juos globoj kaip savo naminius dievus ir maitin juos pienu ir gyvais viš iukais. Savo šven i ir šoki metu, dainuodami, šokin dami ir delnais plodami, jie m g kartoti Lazduonos, t. y. Plutono vard . Jeigu kas iš j susirgdam s, artimieji kreipdam si burtininkus, klausdami, ar išgys, o šie nakt eidav prie ugnies, kuri lietuviams buvusi šventa, ir, jeigu mat prie ugnies besiartinan i sergan iojo v l , — buv s ženklas, kad ligoonis pasveiksi s⁵⁸. Bet tos ir kitos žinios, kuri Marescotti apie lietuvi pagonyb dar daugiau tiek , buvo sukompiliuotos iš kit autori ir priklaus senesniems laikams.

Rašydami šitokios r šies pastabas apie lietuvius — nors apie ryt ir vakar slav (lenk) kaimie i burtus ir prietarus b t taip pat susirad panaši žini ⁵⁹, — reliacij autoriai paprastai pa ios Lietuvos, ypa Žemai i , nelankydamo. Jie tur jo pasitenkinti tik Lenkijoje nugirstais perpasakojimais ar girdais, kurie dažnai buvo perd ti. Apie sen j religij reliacijose surašomos žinios iš ties nevaizdavo tikrosios religin s lietuvi b kl s.

Daugyb toki ir panaši užraš apie pagonyb s liekanas Lietuvoje jokiū b du n ra užtenkamas rodiklis vaizduoti tariam krikš ionyb s plitimo «nes kmingum ». Juk net tada, kai Lietuva jau buvo tapusi kryži ir R pintoj li šalimi, kai jai buvo skiriamas « Šventosios Lietuvos » ir « Marijos žem s » vardas, ir tada vis dar buvo galima kalb ti apie eil užsilikusi tik jim , burt ir prietar ⁶⁰. Ilgai buvo daroma metodiška klaida, kai surinkus kr von

⁵⁷ *Relac. Nunc.*, II, 143-144 psl.

⁵⁸ Ten pat, II, 366-367 psl.

⁵⁹ Plg. J. St. Bystron, *Dzieje obyczajów w dawnej Polsce*, 1932.

⁶⁰ Daugiau medžiagos duoda Z. Ivinskis, *Katalikyb s restauracija Lietuvoje*, Lux Christi, 1955, 2 (17) nr., 21 psl.

iš vairi viet atsitiktinai sužymtus lokalinius burtus ir tik jimus, jie b davę *apibendrinami* visam lietuvi plotui. Pagaliau aptinkami pagonyb s liku iai dar nepaneigia, kad t pa i viet gyventojai dar neb t buv krikš ionyb s paliesti. Paprasto žmogaus s mon je dar ilgai gal jo derintis dvejopi motyvai.

O tai, k ia pla iai yra sužym j s nuncijus Marescotti, didele dalimi buvo paimta iš *senesni rašt*, arba gird ta iš t, kurie juos buvo skait . Strijkovskio kronika ir Piccolomini raštai (apie ligonio pasveikim) yra buv tokiais, kad ir tarpiniais, šaltiniais. Lazduonos vard pramanytai (nuo upelio Lazduonos, Taurag s apskr.) yra « diev » skai iun raš s Lasickis⁶¹.

XVI-XVII amž. pagamintos progin s popiežiaus nuncij re liacijos parodo, kokios informacijos apie Lietuv ir Lenkij jo ir gal jo b ti žinomos Romoje. Daugelis t aprašym matomai buvo vertinami, nes jie buvo nurašin jami. Vatikano archyve ir Vatikano bibliotekoje jie aptinkami 5-6 kopijose.

Tik tie Romos ar kit krašt dvasininkai, kurie betarpiškai patekdavo Lietuvon, j pamildavo ir mok davo teisingai suprasti. Paskubomis ia neturime geresnio pavyzdžio, kaip Lauryn Maggio (Magius), Austrijos j zuit provincijol, kurio valdžiai pradžioje Lietuvos ir Lenkijos j zuitai priklaus . Gav s didžiojo j zuit gene rolo Pranciškaus Borgia pavedim, Maggio per Lenkij 1570 m. vasar atvyko Vilni dalyvauti iškilmingame kolegijos atidaryme. Pirmame savo laiške, tre i dien po atvykimo Vilni, t. y. liepos 7 d., mokytas italas j zuitas, pla iai ir domiai apraš s savo pirmuo sius atvykimo sp džius, prideda: « ia n ra tokios barbarijos ir n ra taip tamsus kraštas, kaip daugelis mano. ia tok humanišku m *visur* patiriame, kokio dažnai Italijoje neaptinkame ... ». Ir toliau Maggio tame laiške aprašo malon pri mim⁶². Laiško skaitytojui šitoje vietoje ateina galvon XI-XII a. Adomo Bremenie io užrašytas ir Helmholdo pakartotas posakis, jog baltai (pr sai) es *homines humanissimí*, ir jis daug girtina apie juos gal s pasakyti.

Lietuvai, žinoma, nebuvo naudinga, kad dauguma mading to meto aprašym bei informacij Romon eidavo pa ios didžiosios Lietuvos kunigaikštyst s sienos neperžengus. Tai buvo galima su prasti, kai Lenkijon trumpam teatvykdavo legatai. J žymiausias buvo Commendoni, s kmingai sulaik s Zigmant August nuo An-

⁶¹W. C. Jaskiewicz, *A Study in Lithuanian Mythology*. *Juan Lasickis Samogitian Gods*, Studi Baltici, IX (1952), 87-88 psl.

⁶²J zuit Archyvas, *Epistolae Germaniae*, 151, f. 203 : « Non est hic tanta barbaries, nec tana est inculta regio, quam multi putant : quin tantam humanitatem ubique experimur, quantam in Italia frequenter non invenimus ... ».

glijos Henriko VIII vedybinio žygio. Ta iau atsitiktiniai legatai negal jo patenkinti Romos noro tur ti pastovi ryši su Lenkija (ir Lietuva), kada žymiausiose valstyb se atsirado visa nuncij sistema. Taigi tok bendr nuncij gavo ir Lietuva-Lenkija. Per nuolat paskiriamus nuncijus, kuri visa metrika (paskyrimo ir atšaukimo) yra tiksliai iširta ⁶³, jo ir Lietuvos santykiai su Apaštal Sostu.

Esant Že pospolitoje nuncijui, pager jo susisiekimas net tokio užkampio kaip Žemai iai. Per nuncij vyko vyskup skyrimas, per j buvo vedamas kanoniškas procesas naujiems kandidatams vyskupus. Per j jo prašymai valdyti kelias beneficijas (vis Lietuvoje buvo jau iamas kunig tr kumas!), per j buvo siun iamos vyskupams brevs ir bul s. Vadinasi, Varšuvoje reziduoj s nuncijus buvo tikrais Bažny ios reikal atstovas.

Paties nuncijaus kontaktas su Roma buvo labai glaudus. Jis nuolat reguliariai, tris kartus per m nes, vis tomis pat nustatytomis dienomis (1, 7 ir 21) išsi sdavo *Segreteria di Stato*, t. y. popiežiaus sekretoriui, itališkai rašytus pranešimus (laiškus). Paprastai atskirai dar b davo prijungiamas vairi žini pluoštas, vadinamieji *Avvisi*. Tod l nenuostabu, kad Vaticano archyvo fondas *Nunziatura di Polonia* yra tap s viena iš svarbiausi versmi Lietuvos ir Lenkijos santykiams su Apaštal Sostu. Iki bendrosios respublikos galo (1794) šitame fonde susidar 360 tom ⁶⁴, prie kuri dar reikia prid ti 24 papildomus tomus. Su visais priedais ir katalogais šito fondo dabar Vaticano archyve yra 420 atskir tom bei numeri ⁶⁵.

Lenk Mokslo Akademija Krokuvoje 1915 m. užsimojo paruošti, serijoje *Monumenta Poloniae Vaticana*, nuncij pranešim išleidim . Buvo prad ta ketvirtuoju t *Monumenta* tomu nuo 1578, t. y. nuo nuncijaus Caligari⁶⁶, nes prieš j buv s nuncijus V. Laureo jau buvo susilauk s anks iau atskiro leidinio ⁶⁷, parodan io, tarp kitko, kokiois sunkiomis aplinkyb mis teko Vilniaus kapitulos prelatui Merkeiliui Giedrai iui rungtis d l Medinink sosto su Gniezno primo Uchariskio seser nu Jok bu Voroneckiu. Keturi storuliai tomai, kuri ketvirtasis (iš eil s serijos septintas) iš jo 1951 m., tesiekdamas

⁶³ H. Biaudet, *Les nonciatures apostoliques permanentes jusqu'en 1648*, Helsinki, 1910. — L. Kartunnen, *Les nonciatures apostoliques permanentes de 1650 a 1800*, Genève, 1912.

⁶⁴ P. Savio, *De Actis Nuntiaturae Poloniae* (Studja Teologiczne, XIII), Vatikanas, 1947, 7-66 psl.

⁶⁵ Ten pat, 67-71, 71-78 psl.

⁶⁶ *Monum. Pol. Vaticana*, IV, edidit Dr. Z. Boraty ski, 1915.

⁶⁷ Th. Wierzbowski, *Vykentij Laureo, Mondovskij episkop, papskij nuncij v Pol'se 1574-1578*, Varšuva, 1878.

nuncijaus Bolognetti laikus iki 1585 m. vasario mėn., teap mėnos 7 metus. Iš ia galima matyti, kiek daug medžiagos iš nuncij pranešim susidar vieniems metams.

Niekas dar n ra ištisai ir tiksliai ištyrin j s vis an per keturis šimtus tom , kad gal t vertinti nuncij patiektas žinias Romai. Be to, pa ioje Varšuvoje, nuncij kanceliarijoje, susidar nuncija-ros archyvas, vadinamas *Archivio della nunziatura di Varsavia*, apim s per 200 tom . XIX a. pradžioje perkeltas Vatikano slapt j archyv nuncijaus archyvas duoda svarbi papildym , ypa XVIII amžiui. ⁶⁸ Retame tome, kuri 35 sak si perži r j s J. Totoraitis ⁶⁹, n ra medžiagos Lietuvos Bažny ios ir jos kult ros istorijai.

Šis Varšuvoje susirink s nuncijaus asmeninis archyvas rodo, kaip nuncijai sek vis politin ir bažnytin vietas gyvenim . Pas nuncij jo laiškai nuo Vilniaus ir Žemai i vyskup , klebon , vienuolyn . Pas nuncij lankydavosi visokiausi žmon s, jis tur jo savo informatorius. Štai, pavyzdžiui, nuncijus siun ia pas Merkel Giedrait savo auditori Tarkvinij Pekul , kuris apvažiuoja didel dal vyskupijos, atlikdamas papapij vizitacij . Klebon tarpe buvo apklausin tas ir kan. M. Daukša ⁷⁰.

Kai kada nuncijai atvykdavo keliems mėnesiams Lietuvon, t. y. Vilniun. Vienas iš ryškesni nuncij veid XVI amž. gale buvo Bolognetti, kuris iš Vilniaus Rom nuo 1583 m. galo iki 1584 m. pavasario priraš eil domi laišk ⁷¹. Kadangi nuncijai labai atsi- d j sek politin gyvenim , karaliaus dvaro, jo pareig n , ministe-ri , vadovaujan i didik šeim nusistatym , j *depešos* daugiausia yra skirtos politiniams klausimams.

Be t atskiriems straipsniams temos apie atskir nuncij veiki- m respublikoje ir j pranešimus, kiek šie lie ia Lietuv , juo labiau kad nuncij tarpe b davo toki , kuriuos kokie nors netik ti dalykai priversdavo labiau dom tis Lietuvos reikalais. Pavyzdžiui, Bolo- gnetti susir pin s yra daug priraš s laišk , kad Steponas Batoras

⁶⁸ W. Meysztowicz, *De Archivo Nuntiaturae Varsaviensis, quod nunc in Archioo Secreto Vaticano servatur* (Studja Teologiczne, XII), Vatikanas, 1944.

⁶⁹ J. Totoraitis, *Vatikano archyve*, Lietuvos Praeitis, I,1 (1940), 343, 345 psl. — Id., *Vatikano archyve*, Tiesos Kelias, 1938, 6 nr., 498-502 psl. — Id., *Slaptajame Vatikano archyve*, XX Amžius, 1938, 177 ir 178 nr. — *Tiesos Kelio*, 1938-39 tomuose prof. J. Totoraitis, remdamasis Vatikano archyvo medžiaga paskelb eil straipsni . Plg. Z. Ivinskis, *Vatikano archyvas — aruodas lietuvi kult ros istorijai*, Aidai, 1950, 3 (29) nr., 110-113 psl.

⁷⁰ Tarkvinijaus Pekulo vizitacijos ištraukas padav K. Jablonskis, *Papildomosios žinios apie kan. M. Daukš*, Archivum Philologicum, IV (1933), 64-85 psl.

⁷¹ *Monum. Pol. Vaticana*, VI, 609, 688 psl. ir kt.

neatiduot Vilniaus vaivados posto Našlaitio Radvilos pusbrolio Radvilos sūnui, uoliam kalvinistui Kristupui Radvilai Rudajam.

1636 metais, kai šv. Kazimiero kėnas buvo perkeltas puošnijo relikvijoms Vilniaus bazilikoje padaryt koplyčia, didžiosiose iškilmėse dalyvavo ir nuncijus Filonardi, kurio pirmatakas Visconti keliais atvejais buvo pranešėnjas Romon apie kazimierini iškilmi ruošim⁷². 1648 m. Vilniun buvo atvyk s nuncijus Torres⁷³, iš kurio pranešim , be kitko, galima tiksliai rašyti apie vis Vladislovo Vazos ligos istorij ir jo mirt Merkin je⁷⁴.

Patys domiausieji pranešimai, kurie tikrai « skaitosi lyg romanas », yra nuncijaus Pietro Vidoni puikios reliacijos, apiman ios 8 metus (1652-1660)⁷⁵. Paprastai kiekvienas nuncijus siėdavo vis ir šifruot (skaičiai) pranešim . Tai dar ir Vidoni. Dideliu vaizdingumu yra perduotos nuotaikos, baimės, gandai ir faktai, 1654 m. artėjant baisiajam Maskvos karui, kuris pasibaig Lietuvos nuteriojimu. Keli tomai pranešim ir vadinamieji *Avvisi* sudaro puikiausi iki šiol dar nepanaudot šaltiniai apie t kar ir maskviei okupacij . Tas Vidoni, kaip šaltinis Lietuvos istorijai, yra labai didelės vertės!

XVIII amžiuje nuncijai davė žini apie didį mar . Kadangi dauguma kunig per mar , atlikdami patarnavimus, mir (visuose Žemaičiuose es belik vargo, lig ir bado kamuojam 17 kunig), nuncijus Spinola išsirėpino, kad likusieji kunigai galėt kasdien laikyti dvejus Mišias.

Nuncijai ir XVIII amž vis pirmoje eilėje domėjosi politiniu gyvenimu. Net ir apie dignitorius renkamos žinios liet politik . Kai vyskupai buvo senato nariai, — o katalik tik jimas net ir pagal treios gegužės konstitucij 1791 m. buvo viešpataujantis, — vyskup veikimas didele dalimi buvo ir politinis. Tad apie juos nuncijai vis turėdavo ką nors pasakyti. Bet ir patys vyskupai nuo XVII amž. pradžios, pagal Tridento nuostatus, mė vykti Romon ar siuntinti savo pranešimus.

2. *Lietuvos vyskup reliacijos ir j vizitai « Ad Limina A postolorum »*. — Pirmas žymesnis lietuvis dignitorius, kuris pats nuvyko Romon ir joje ilgiau sustojo, buvo ne kas kitas, kaip jaunas Vilniaus vyskupas, kunigaikštis Jurgis Radvila, kuris netrukus tapo kardinolu ir Krokuvos vyskupu. Jis yra miręs Romoje per Šventuosius Metus 1600 ir Gesù bažnyčioje palaidotas.

⁷² *Nunziatura di Polonia*, 47, f. 275, 322, 468.

⁷³ *Nunz. Pol.*, 53.

⁷⁴ Ten pat, 56.

⁷⁵ Ten pat, 60-71.

XVI amž. yra žinoma student iš Lietuvos Bolonijoje, Pavi-joje, Pizoje. Radvila gi atvyko studijoms pa i Rom , kilmin- g j kolegij . Patek s glob kardinolo Bellarmino, kuris kaip tik d st j zuit kolegijoje nuo 1576 met , Jurgis Radvila ia ir baig savo studijas. Dar ir v liau dviem atvejais (1591 ir 1600), atvyk s su didele palyda, Radvila buvo drauge Romos j zuit ir Kurijos žymus informatorius apie religin pad t Lietuvoje 16-17 šimtme i s vartoje. Apie jauno kardinolo keliones ir gyvenim Romoje yra domi archyvin i žini , kurios tur t b ti iškeltos viešumon. (Štai, pvz., žinome, kaip jis 1591.VI.15 atvyksta Romon, lydimas žymaus skai iaus vežim — « *da buona comitiva di carrozze* », kaip *Piazzì del Popolo* j pasitinka kardinolas Ipolitas Aldobrandini, b simas popie- žius Klemensas VIII, dav s šv. Kazimiero kulto brev 1602 m., paskui kaip Radvila apsigyvena *Campo di fiore*, iškeldamas ten didžiausi puot ir t. t.)⁷⁶.

Kolei Varšuvoje nebuvo pastoviai reziduojan io nuncijaus, Lie- tuvos santykiavimas su Roma jo paprastai per Lenkij , dažnai *pasitelkiant* pakeliui ir jos keliautoj tolim žem . Bet Tridento koncilijos nuostat vykdymas pagaliau atneš vien naujov , kuri labiau stiprino Lietuvos vyskupij ir Apaštal Sosto santykius. Tai buvo visus vyskupus lie i s nuostatas, kas penkeri metai at- vykkti *Ad Limina Apostolorum* ir atvežti reliacij apie vyskupijos religin pad t .

Vyskup reliacijomis iš lietuvi pirmasis susidom jo kun. Dr. J. Totoraitis, š t dar susp damas paskelbti spaudoje⁷⁷. Visas didžiosios Lietuvos kunigaikštyst s katalik vyskupij (Vilniaus, Medinink , Lucko, Smolensko) reliacijas iki XVIII galo spausdini- mui yra paruoš s kun. Rapolas Krasauskas.

Atskira domi tema b t kalb ti apie vyskup reliacij turin , vertinti jas istoriškai, kaip šaltin Lietuvos kult ros istorijai ir apskritai aprašyti pa ius vyskup ar j galiotini vizitus Romoje. ia pasitenkinsime keliomis bendrausiomis ir inventariškomis pasta- bomis. Lietuvos vyskup *Relationes Dioecessanae* bus galima s kmin- giau nagrin ti, kai j tekstai in extenso bus visiems prieinami.

Šiandien yra gana sunku pasakyti, ar visos Vilniaus ir Medi- nink vyskup reliacijos yra patekusios Tridento koncilijos kong- regacijos archyv . J n ra tiek, kiek iš viso tur t b ti. Žemai i vyskupijai iki XVIII amž. galo iš viso yra suregistruota 23 skirtin-

⁷⁶ *Vat. Arch., Avvisi*, 126, f. 3v. Vatikano ir kit archyv medžiaga gausiai naudodomas kun. dr. P. Jatulis apie Jurg Radvil ruošia pla i monografij .

⁷⁷ J. Totoraitis, *Vilniaus vyskup reliacijos*, Tiesos Kelias, 1939, 2 nr., 81-90 psl. ; 3 nr., 169-174 psl. ; 4 nr., 271-280 psl. ; 6 nr., 443-452 psl. - Id., *Merkelis Geišas*, Ten pat, 1939, 7-8 nr., 543-550 psl.

g met pozicijos, tačiau dalis jų nėra reliacijos, o tik prašymai atidėti atvykimą ar galiojimui *kittens* lankyti *Limina Apostolorum*. Iki 1794 m. težinoma tik dvylika Žemaičių vyskupijos reliacijų, kai jau normaliai, skaičiuojant nuo pirmosios reliacijos 1624 m., turėtų būti 33-34.

1624 (1625) metų Žemaičių reliacija buvo surašyta vyskupo St. Kiškos (vysk. 1618-26). Nors jis Romon anksčiau buvo nusiuntęs savo atstovą, Varnių prel. Povetrijų, tačiau, taikydamas Šventuosius Metus (1625), jis atvyko pats. Romoje St. Kiška jau buvo buvęs 1608, nuo Vilniaus vyskupijos atlikdamas privalomą vizitą. Romos Kuriijoje Kiška tikino, jog didelei Žemaičių vyskupijai reikalingas sufraganas. Tad nuo 1625 m., pačiam Kiškai paskyrus stambių beneficijų (užrašė savo dvarą Daukšiškį), ir Medinink diecezija gavo koadjutoriu.

Paskutinė Žemaičių vyskupo reliacija iš 1794 metų, tiksliau kalbant 1793 m. vasario 2 d. surašyta Varšuvoje, yra pasirašyta vysk. Stepono Giedraio. Apžvelgiant visas Žemaičių reliacijas per 169 metus (1625-1794), krinta akis gana dideli tarpai. Po Kiškos pirmoji reliacija terandama po 15 metų pertraukos, t. y. Jurgio Tiškevičiaus laikais. 1939 jis pats atvyko Romon, absieždamas savo reliaciją. Kita jo reliacija yra po 7 metų (1646 m. rugpjūčio 16 d. surašyta Als džiuose). Pats vyskupas nevyko Romon, ir privalomą vizitą atlikti buvo galiojantis katedros kanauninkas Jonas Nevelskis.

Dar didesnė pertrauka yra nuo vyskupo Aleksandro Sapiegos 1664 m. rugsėjo mėn. 30 d. Varniuose surašytos reliacijos iki ten pat 1748 m. r. pestingai paruoštos vysk. Antano Tiškevičiaus reliacijos. Ji neturime jokio atsakymo, ar tikrai Medinink vyskupai tiek ilgai, net per 83 metus, Romai neteikė jokių reliacijų. Kiekvienu atveju anostolimos vyskupijos ryšiai su Roma nebuvo stiprūs, ir Tridento nuostato vykdymas šlubavo, nors daug kartų vyskupai ir išsirdavė dispensas.

Per penkiasdešimt paskutiniųjų *Magni Ducatus Lithuaniae* metų Medinink vyskupijos: santykiai su Roma pagyvėjo. Pačios reliacijos, palyginus su pirmąjį bendriausiomis ir grynai formaliomis žiniomis, pasidarė išsamesnės ir platesnės. Jose buvo galima ir daug daugiau kviesti pažymėti. Jeigu, pavyzdžiui, iki XVII amžiaus pradžios Žemaičiuose nebuvo sikrūs jokis vienuolynas, XVIII amžiuje jau buvo galima suteikti duomenų apie vairių vienuolynų veikimą. Be to, r. pestingiau ir plačiau buvo rašoma apie atskiras parapijas, kokius nepaprastus bažnytinio gyvenimo nutikimus, žymesnes relikviijas parapijų bažnyčiuose, brolijas ir kt.

Antano Tiškevičiaus 1748 m. reliacija buvo tokia išsami, kad

ten ne tik plaiai aprašoma katedros bažnyčia, jos altorius, paduodamas bažnytinis inventorius, kapitulos sudėtis ir t. t., bet suteikiama domi žini ir apie parapijas, jose veikiančias brolijas ir kt. Apie Šiluvą, pvz., vyskupas žinojo papasakoti, kaip stebuklingai, seneliui atgaunant regėjimą, buvo surasti kalvinistų sugriautos bažnyčios dokumentai. O savo reliacijoje 1755 m., palyginti, plaiai vyskupas Tiškevičius paminėjo Žagarę prie Barboros Umiastauskaitės knygų vyksniais stebuklus. Vyskupas Lopacinskis reliacijonrašė, kad jo širdį pripildė sunkūs nuliūdimas, kai didelė dalis bajorų retai būna bažnyčioje, «kada žemaitiškai (*in lingua vernacula Samogitica*) yra aiškinamas katekizmas ir sakomi lietuviški pamokslai».

Vilniaus vyskupija, kurios Koncilijos kongregacijoje iki XVIII a. galo žinoma 18 diecezinių relacijų savo pranešimus pradėjo tiekti Romai anksčiau, negu Medininkai. Pirmoji ji yra Benedikto Vainiaus (Voinos) iš 1605 metų (t. y. 20 metų anksčiau už Medininkus). Vilniuje ir nustatytasis penkmečio reguliarumas buvo labiau paisytas. Pavyzdžiui, per pirmus 20 metų Koncilijos kongregacijai buvo pristatytos penkios reliacijos (1605, 1609, 1614, 1622, 1625). Ir toliau dar iki pat XVII amž. vidurio katastrofos (1655 m. «maskolių» okupacija Vilniuje, Kaune ir Gardine, o Žemaičiuose švedų antplūdis) *Vilniaus* diecezija buvo pavyzdinga, nes iš viso iki 1651 metų buvo surašytos aštuonios reliacijos, viskas penkeri metai kam nors atliekant kelionę *Ad Limina Apostolorum*.

Iš spausdintų *Vilniaus* kapitulos aktų santraukos⁷⁸ galima nesunkiai nustatyti, kada kokius santykius vyskupija palaikė su Roma, kas iš kapitulos narių ją atvykdavo. Reikšmingiausias ir ilgiausias trukęs vizitas buvo kan. Svičickio, kuris 1604 m. pavasarį parvežė šv. Kazimiero viliaviečių kulto paskelbimo brevį. O paskui jo viena po kitos reliacijos. Kai pats vyskupas Benediktas Vainius laiku negalėjo Romon atvykti, 1615 m. birželio 3 d. teisinosi jis iš Pavijos, kad dėl sumišimų (karai su švedais ir Maskva), dėl politinių darbų ir dėl nesveikatos negalėjo pats asmeniškai atvykti pas popiežius⁷⁹.

Ryšiai su Roma tvarkingumas XVII amž. antroje pusėje krito ir *Vilniaus* diecezijoje. Nuo 1651 iki 1697 m. pasidarė 46 metų pertrauka. Neteko aptikti net dispensų. Gal ir patys nuncijai protarpiais nustodavo raginti vyskopus neužmiršti diecezinių pranešimų, kaip, pvz., buvo daroma XVII amž. pirmame ketvirtyje⁸⁰.

⁷⁸ J. Kurczewski, *Ko ciól Zamtcowy*, III, 1916.

⁷⁹ *Nunz. di Pol.*, Add., 5.

⁸⁰ Pfg. J. Pastor, *Geschichte der Paepste*, XIII, 1, 110 psl. (išnaša).

Iš XVIII amž. Vilniaus vyskupijoje žinomos 8 reliacijos, kuri paskutin yra iš 1773-74 met (tuoj po I-jo padalinimo) vysk. Masalskio.

Iš vairi dispens ir vyskup teisinimosi matyti, jog Lietuvos vyskupai nenoriai ir retai patys tegal davo atlikti kelion Romon. Jeigu nebuvo siun iamas kokis kapitulos narys, nuo XVIII a. pradžios vis labiau imta naudotis Romoje s din iais italais galiotiniais, kurie atlikdavo reikaling aplankym *Ad Limina Apostolorum*.

ia nebesustosime ties prastiniais vyskup ir parapij klebon reikal raštais, d l kuri — dažniausiai per nuncij — Romon b davo rašoma, ypa d l prastin s beneficij akumuliacijos, nes Tridento nuostatai teleido valdyti vien parapij .

Sprendžiant iš viso susirašin jimo, iš, palyginti, ne labai gausi vyskup laišk (yra atskiras Vatikano archyvo skyrius *Lettere di Vescovi e prelati*) ir iš kit akt , galima nustatyti, kad nuncij bei Romos santykiai su vyskupais vyst si normaliai.

Tik Žemai i vyskupas Petras Par auskis 1656 metais buvo užsitrauk s popiežiaus Aleksandro VII r styb . Nuncijui Vidoni buvo duotas par dymas užvesti prieš j byl d l to, kad jis susid j s su heretikais švedais ir band s su j pagalba — kaip bul sak — laim ti sau Vilniaus vyskupij ⁸¹. Žinia, vyskupas Par auskis, drauge su kalvinistu Jonušu Radvila (ir dar keliais kitais!), buvo nutrauk K dainiuose 1655 m. unij su Lenkija ir toki pat unij sudar su švedais. Lenkai Jonušui Radvilai ir vyskupui negal jo dovanoti. Bet j akcija pas nuncij ir Romoje prieš Par ausk pasibaig tuo, kad šis po 3 met (1658) nenubaustas Als džiuose pasimir .

Diecezin mis reliacijemis, laiškais Rom ir vyskup ryšio su nuncijum palaikymu Lietuvos santykiai su Apaštal Sostu neišsi- s m . B t dar plati ir atskira tema apžvelgti visus tuos Romos lankytojus, kurie iš Lietuvos traukdavo Amžin j Miest , kaip pilgrimai, studentai, kaip pareig nai, tur reikal savo vienuolyn vadovybes, kaip Romos Kurijos lankytojai, pagaliau kaip nusid - j liai atgailautojai, kuriems buvo uždedama atgaila — aplankyti šv. Petro grab . Šiek tiek tos r šies domi fakt per tris šimtme- ius patiekia Vilniaus kapitulos akt santraukos.

3. *Lietuvos-Lenkijos respublikos atstovas Romoje ir kiti ryšiai su Apaštal Sostu*. — Romoje paskutini j Gediminai i (Zigmanto Senojo ir jo s naus Zigmanto Augusto) valdom valstyb protes- tantizmo epochos metu buvo imta kreipti daug d mesio. Kardinal

⁸¹ *Bultarium Rom.*, T. VI, P. IV, 88 psl.

kolegijoje buvo paskirtas *Kardinolas — Lenkijos protektorius* ⁸². toki prie Apaštala Sosto *protettore d'l regno di Polonia*, kuri tarpe gana veiklus buvo XVII amž. viduryje kardinolas Orsini, kreipdavosi Lietuvos-Lenkijos valdovai ir aukštieji dignitoriai.

Santykiavimas tarp Že pospolitos ir Apaštala Sosto dar labiau išryšk jo, kai XVII-XVIII amž. pastoviai prie Šv. Sosto buvo nušiuo iamas bendrosios respublikos atstovas.

Pradedant Jogailos si stu Poznan s vyskupu Dobrogostu (1388), yra suskai iuota, kad iki 1633 karaliaus ar bendrosios respublikos vardu Romon su vairiomis misijomis buvo nusiusta 30 pasiuntini . J tarpe buvo Pilypas Buonaccorsi, min tasis Ciolek, savo kronika pagars j s Martynas Kromeris, Varmijos vyskupas Hosius, Povilas Uchariskis, Andrius Batoras ir daug kitu.

1633 m. ambasadoriaus titulu buvo paskirtas Kar nos iždininkas Jurgis Osolinskis, apie kurio puošn važiavim Romon tada daug prirašyta. Bet pastovumo toji atstovyb prie Šv. Sosto, kaip, pvz., Ispanijos, Pranc zijos pasiuntinyb s, netur jo. vairiais titulai pasiuntiniai nuolat keit si. Jie b davo išsiun iami, atsiradus kokiai specijaliai misijai, pavyzdžiui, pranešti apie naujo valdovo išrinkim , ir jie, ilgai nepabuv , gr ždavo. Iki 1768, t. y. per 135 metus, yra žinoma 27 atstov pavard s ⁸³. J tarpe 1680 m. ambasadoriumi buvo paskirtas iš katalikiškosios Radvil gimin s Boguslovas Radvila, apie kurio iškilming atvykim , su keli šimt gražiai mundiruot lenk ir lietuvi kari svita, yra žinomos visos smulkmenos. Pamin jo tai ir ceremonij magistras savo dienoraštyje. Tai buvo perd m puošnaus baroko amžius, kai arkliai buvo perdažomi, j pakinktai auksinami ar sidabrinami. Kaip Jono Sobieskio švo geris, Radvila tur jo, be kitko, pavedim pranešti popiežiui Inocentui XI apie Sobieskio išrinkim karaliumi. Pamin tinas taip pat Lietuvos taurininkas kunigaikštis Juozapas artoriskis (nepaprastas pasiuntinys 1765 m.).

Apie t pasiuntini veikim j ceremoning prisistatym , ar kartais privalomo protokolo nepaisym , ceremonij magistr *diarizjai* duoda domi pastab . Pats respublikos atstovavimas ia tevyko Lenkijos vardu. Joki atskir didžiosios Lietuvos Kunigaikštyst s reikal ia nebuvo keliamo.

⁸² E. Zivier, *Die zwei letzten Jagiellonen*, 1915, 525 psl.

⁸³ Pla iau žr. C. Pabée, *L'Ambassade de Pologne près le Saint Siège au cours des siècles*, Antemurale, III, Romae, 1956, 5-24 psl. (ten nurodyta bibliogr.). Plg. M. Loret, *Żyde polskie w Rzymie w XVIII wieku*, Roma, 1930. — Etienne Duda, *Le Saint-Siège devant les événements politiques de Pologne à la veille de son premier partage*, Sacrum Poloniae Millennium, I (1954), 139-207 psl. (plati dokumentacija ir šaltini priedai).

V. Trumpos išvados

Iš ia prob kšmiais išd styt fakt seka šios išvados:

1. Ilgai pati Lietuva neišvyst stipresni ryši su Apaštal Sostu ir nesir pino jo pla iau informuoti apie atskirus didžiosios Lietuvos Kunigaikštijos reikalus. Tad Lenkija, jausdamasi ne tik Lietuvos «krikštytoja», bet krikšto amžiumi žymiai vyresn ir paj gesn , Romoje vis kalb davo abiej taut vardu. Jau nuo seno (XV amž.) Lietuva Romos Kurijoje dažnai jo bendru vardu « Polonia ».

2. Kaip nuncij reliacijos rodo, ilgai Romoje nebuvo tikslesni duomen apie Lietuv . Ji vis dar ir XVII amž. gale skait si kraštas su stipriomis pagoniškomis liekanomis. Didžiajai Lietuvos Kuni- gaikštijai jau prieš 3-4 šimtme ius buvo galima pritaikyti posak , kuris jai tiko per ir po I-jo pasaulinio karo : *Elle n'a pas eu une bonne presse!* Iš tikr j , Lietuva ilgai sau nesulauk palankios, t. y. objektyvios opinijos ar spaudos. Lietuvi tautos naudai Ro- moje niekada tinkamai n ra buv s vertintas vienas reikšmingas faktas. Tiek ilgai globotasis ir visokiomis privilegijomis apr pintas vokie i ordinas, kuris per du šimtus met lašino krauj iš gyvo lietuvi tautos k no, pirmasis atkrito nuo Romos, kai tik pasirod Liuterio mokslas. O beveik dar naujakrikštai lietuviai herezijai ne tik atsispyr , bet iki pat pasku iausi dien išlaik gyv prisirišim Romai ir jau pirmojo karaliaus statytam lotyniškam kryžiui.

3. Beveik vis laik Varšuvoje gyvendami, lenk informatori apsupti, eidami savo pareigas nuncijai, kai klausimai paliesdavo Lietuvos ir Lenkijos reikalus, testodavo lenk pus je. Taip buvo, pvz., kai Gniezno primo seser nas J. Voronieckis, kuris n žodžio nemok jo lietuviškai, verž si Medinink vyskupus. Nuncijus pri- mui buvo dav s didelius pažadus. Jeigu ne stiprus j zuit užtarimas Romoje M. Griedrai io ir jeigu ne Henriko Valois staigus pab gimimas iš Lenkijos, pirm j lietuvišk katalik knygy inspiratorius neb t tap s Žemai i vyskupu. V l perd m lenk pus je atsistojo nuncijus, kai 1592 metais prasid jo aštuoneri met konfliktas d l Vilniaus vyskupo paskyrimo. Kiekvienas separatinis lietuvi žygis nuncijui buvo perstatomas kaip bendro katalik fronto ardymas.

4. Prad jus Lietuvoje ir Lenkijoje vykdyti Tridento koncilijos nutarimus, t. y. stengiantis juos gyvendinti atskirose vyskupijose, sustipr jo Lietuvos vyskup ryšiai su Apaštal Sostu. Protestan- tizmo bangai atsl gus, sustipr jo ir katalikyb n gr žusi magnat d mesys Romai. Daugelis j (Radvilos, Sapiegos, Pacai ir kt.) nuolat patys rašin jo popiežiui laiškus. D l bažny i retumo jie dažnai

kreipdavosi vežiojam altor li , ar pasnink lengvat reikalu (ligos metu).

Katalik tik jime sustipr jusi Lietuva pasitiko XIX amžiaus rus jung , sugeb dama rodyti savo prisirišim Romai. Už ištiki-myb lotyniškam kryžiui ir Apaštalu Sostui po 1863 metu ji sud jo daug auk . Dar didesnius ir tikrai istorijos d mesio vertus tautos kent jimus po 1940 m. tinkamai te vertins generacijos po m s .

BIBLIOGRAFIJA

- Abraham, Wl., *Sprawozdanie z poszukiwan w Archiwach i bibliotekach Rzym-skich*. Krakow, 1889 (atsp. iš *Script, rer. Polon.* XIII). Ži r tini dar du tolimesni pranešimai, išleisti atspaudais Krokuvyje 1899 ir 1923.
- J. Bartoszewicz, *O nuncjuszach w Polsce* (Dziela Juliana Bartoszewicza VIII, Studja historyczne i literackie, I), 1880, 133-154 psl.
- Barycz, H., *Polacy na studiach w Rzymie w epoce odrodzenia 1440-1600*. Kraków, 1938.
- Bednarski, St., *Stosunki kardynala Rob. Bellarina z Polsk i Palakami. Na podstawie korespondenc.* (Atsp. iš *Przeegl d Powszechny*). Kraków, 1928.
- Boratvnski, L., *Wiadomo o daumem Hospicyum Polskiem w Rzymie* (Sprawozdanie Akadem. Umiej tnoš i 1911, Nr. 1).
- Długosz, Teofil, *Biskupia Visitatio Liminum*, (Collectanea Theologica 13), 1933.
- Krasauskas, R. (= R. Krs.), *Nuncijai Lietuvos-Lenkijos valstyb je* (Lietuvi Enciklopedija, XX tom., — duotas tikslus vis nuncij s rašas).
- Staerk, Ant., *Zbiór listów wlasnor cznych rożnych kardynalów do rodziny XX. Radziwillów 1545-1729*, (Kwartalnik Litewski I, Nr. 3, 1910, 3-13 psl.).
- Šmurlo, E., *Rossija i Italija*, I-IV tom., 1907-1927, (daug geros medziagos apie Lietuv).
- Šmurlo, E., *Pamiatniki kul'turnych i diplomati eskich snosenij Rossij s Italijej*, 1925.
- Tyszkowski, K., *Przej cie Lwa Sapiehy na katolicyzm*, (Reformacia w Polsce, 1922, 198-203 psl.).
- Tolstoy, Dmitry, *Le catholicisme Romain en Russie. Etudes historiques*. I, Paris, 1863 (yra pažvelgta visu kataliku vyskupij istorija).
- P. S. : Platesn bibliografija yra numatyta prie šaltini tomo *Relationes Dioecessanae*.

Roma, 1957 metu rugs jo m n. 29 (Šv. Mykolo Archangelo) dien .

Zenonas Ivinskis

Roma